

Kazimierz Gajda

Sesja naukowa ku czci Józefa Ignacego Kraszewskiego w setną rocznicę śmierci

Biuletyn Polonistyczny 30/3-4 (105-106), 72-82

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ciekawego materiału porównawczego dostarczył wygłoszony na zakończenie konferencji referat L. H e n s l a "Z problematyki odrodzenia narodowego w warunkach państwa wieloetnicznego. Przykład Słowacji w drugiej połowie XIX wieku". Na jego podstawie można już było mówić o zasadach mechanizmu narodotwórczego. Działa on ze zdwojoną energią tam, gdzie napotyka opór, nietolerancję, gwałt. Słowacy, usatysfakcjonowani prawną regulacją ich statusu, nie kultywowali idei niepodległościowych. Porównanie nie stanowi dowodu, ale wolno przypuszczać, że niechęć polskiej opinii publicznej do ukraińskich bądź litewskich dążeń narodowych wyraźnie radykalizowała ich charakter.

Grażyna Borkowska

SESJA NAUKOWA

KU CZCI JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO W SETNĄ ROCZNICĘ ŚMIERCI

17-19 marca 1987 r.

W auli krakowskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej odbyła się sesja naukowa ku czci J.I. Kraszewskiego, zorganizowana przez Instytut Filologii Polskiej WSP oraz Ludową Spółdzielnię Wydawniczą.

Słowo wstępne wygłosił prof. J.Z. Białek - dyrektor Instytutu. Otwarcia obrad dokonał rektor WSP - prof. M. Rozmus. Następnie zabrał głos prezes LSW - dr L. Janczak, który w dowód uznania owocnej współpracy między LSW a WSP w upowszechnianiu twórczości Kraszewskiego wręczył okolicznościowe medale. Otrzymali je prof. prof. M. Rozmus, J.Z. Białek i S. Burkot.

W trzydniowej konferencji uczestniczyli historycy literatury i językoznawcy z Krakowa, Warszawy, Poznania, Torunia, Lublina, Bydgoszczy, Olsztyna, Rzeszowa, Opola, Kielc, Częstochowy, a także pracownicy placówek kulturalno-oświatowych, nauczyciele i studenci.

Sesji towarzyszyła wystawa edycji dzieł Kraszewskiego w latach 1945-1986 oraz grafik twórcy "Starej baśni" (materiały z Muzeum Narodowego w Krakowie).

Dnia 19 marca, w stulecie zgonu Kraszewskiego, złożono wieniec na jego grobie w Krypcie Zasłużonych na Skałce.

Obradom przewodniczyli: prof. prof. J.Z. Białek, S. Burkot, Z. Sudolski, doc. doc. M. Tatara, J. Konieczny. Wygłoszono 29 referatów.

W inauguracyjnym wystąpieniu zatytułowanym "Prometeusz, Tyrtej i Syzyf" S. B u r k o t (WSP Kraków) analizował program literatury "powszechnej" Kraszewskiego, biorąc pod uwagę takie m.in. teksty, jak "Nowa literatura", "Pisarze i czytelnicy" oraz liczne szkice krytyczne i polemiki. Demokratyzacja rozpowszechniania dzieł literackich oraz postulat prawdy życia społecznego - oto przesłanki wartości, którym Kraszewski chciał służyć. Nowa literatura winna być obrazem życia narodu. Twórczości ma przyświecać nie chęć zdobycia sławy, lecz pokorna praca nad poszerzeniem kręgu odbiorców. Pisarz - zdaniem Kraszewskiego - nie jest wieszczem, ale artystą, świadomym tego, że nie ma literatury bez czytelników. Rezultatem jego działalności musi być "zdrowy pokarm", o nie za wysokim i nie za niskim progu trudności. Tak interpretował światopogląd literatury "powszechnej" Kraszewskiego prelegent, obalając mniemanie o Kraszewskim jako "naiwnym realisście".

Omawiając prozę Kraszewskiego ("Sceny sejmowe", "Diabeł",

"Małeparta", "Barani Kozuszek", "Sto diabłów", "Król i bondarywna") H. S t a n k o w s k a (WSP Opole) uzasadniła odmienność stanowiska Kraszewskiego na tle zbiorowej apoteozy starszylacheckiej kultury, widocznej w "Pamiętkach Soplicy" H. Rzewuskiego. W twórczości autora "Scen sejmowych" dostrzegła katastroficzną wizję utraty wolności, biblijną topikę, antytezę swojskości i obcości. Zwróciła też uwagę na konterfekt powieściowy Stanisława Augusta. Referat nosił tytuł "Interpretacja Oświecenia w powieściach J.I. Kraszewskiego".

W referacie "Kraszewski wobec problemów rozwoju kultury w okresie międzypowstaniowym" A. B a r t o s z e w i c z (UMK) objaśniała stosunek Kraszewskiego do klasycyzmu i romantyzmu. Kraszewski - zdaniem referentki - odrzucał zarówno postulat naśladownictwa mistrzów, jak i wzorzec refleksyjnej poezji romantycznej. Za główną kategorię, a zarazem podstawowe kryterium oceny dzieł uznawał właśnie narodowość, rozumiejąc przez to tematykę, styl, język, ewokowanie świata.

Pierwiastków "filozoficzności" w strukturze tekstów Kraszewskiego ("Metamorfozy", "Tomko Prawdzic", "Pod włoskim niebem") dopatrywała się E. O w c z a r z (UMK). Referat pt. "W poszukiwaniu »kwiatu paproci« (ślady zainteresowań filozofią romantyczną w powieściach J.I. Kraszewskiego z lat 1830-1863)" potwierdził obecność nadorganizacji struktur, ujęć metaforycznych i symbolicznych w kontekście pytań egzystencjalnych. Analizując teksty o "wielkiej przegranej bohaterów", referentka zastanawiała się nad funkcją tytułów i znaczeniem przedmowy do utworów, swoistego wyrażu zmagania się autora z formą.

I. N a j d a (Łomża) w referacie "J.I. Kraszewski w pamiętnikach i w listach Kajetana Kraszewskiego" poinformowała słuchaczy o prywatnym życiu J.I. Kraszewskiego, na podstawie

358 listów z lat 1827-1887, pisanych przez brata pisarza Kajetana, a zachowanych w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. Zażyłość Kraszewskiego z rodziną, aczkolwiek udokumentowana systematyczną korespondencją, była dość jednostronna i dotyczyła spraw najprzeróżniejszych. Planowane wydanie listów J.I. Kraszewskiego do Kajetana być może ukaże pełniejszy obraz tych stosunków

Również epistolografii dotyczył referat "Drezdeńskie listy Jana Nepomucena Bobrowicza do Kraszewskiego z lat 1863-1881", przygotowany przez H. B a t o r o w s k ą (WSP Kraków). Autorka podała m.in. wiele szczegółów dotyczących finansowego wsparcia, jakiego Kraszewski udzielał Bobrowiczowi.

Z. S u d o l s k i (UW) w wystąpieniu "J.I. Kraszewski jako autor i edytor listów" objaśniał poetykę listów pisarza pisanych do rodziny i innych adresatów. Była więc mowa o bliskich epistolografii sentymentalnej listach najwcześniejszych, o listach do matki (konfesyjne, romantycznie egzaltowane), do ojca (prawie bluźniercze). W większości prywatne, oddają sposób widzenia ojczyzny przez emigranta. Mają charakter utylitarny, podobnie jak listy z podróży. Na tle nieobcego Kraszewskiemu dylematu publicznej prywatności tego typu przekazów przedstawił referent perypetie związane z patronatem Kraszewskiego nad edycją listów Z. Krasieńskiego.

W referacie pt. "Wielkopolskie listy do J.I. Kraszewskiego" J. K o n i e c z n y (WSP Bydgoszcz) poruszył tematy świadczące o roli Kraszewskiego w życiu i działalności mieszkańców ziemi wielkopolskiej. Z Kraszewskim korespondowało ponad 300 Wielkopolan - mniej lub bardziej znanych (m.in. H. Cegielski). Omówione są tam też listy P. Wilkońskiej w sprawach poznańskiego teatru.

Właśnie tej ostatniej kwestii poświęciła swoje wystąpienie U. K r z y s i a k (UW). Przedmiotem wypowiedzi pt. "J.I. Kraszewski w świetle korespondencji Pauliny Wilkońskiej" było 210 listów znajdujących się w Bibliotece Jagiellońskiej, świadczących o zainteresowaniach kulturalnych i politycznych Kraszewskiego w okresie drezdeńskim. Zawierają one także wiele informacji dotyczących przedstawień jego dramatów w Poznaniu.

Drugi dzień obrad rozpoczął J. J a r o w i e c k i (WSP Kraków) referatem "Księgozbiór J.I. Kraszewskiego - warsztatem historyka i pisarza". Na podstawie znajomości prasy, a przede wszystkim katalogu M. Pawlika, biblioteki Kraszewskiego oraz zasobów biblioteki w Cieszynie, autor dokonał ogólnej klasyfikacji ogromnego księgozbioru po Kraszewskim. Twórca "Ulany" zebrał ponad 10 000 książek, w tym niemało dzieł historycznych. Referent uznał, że nie jest to kolekcja o charakterze bibliofilskim, lecz warsztat naukowy, co łatwo sprawdzić konfrontując np. powieści Kraszewskiego o czasach stanisławowskich ze zgromadzonymi w jego bibliotece źródłami.

Komunikat G. C i o m p y - W u c k i e j (Cieszyn), zatytułowany "Księgozbiór J.I. Kraszewskiego", dotyczył częściowo tego samego przedmiotu. Referentka zajęła się porównaniem katalogu Pawlika z inwentarzem zbiorów cieszyńskich. Stwierdziła pewne różnice w danych (brak 704 dzieł). Omówiła dzieje tego księgozbioru.

Odmiennej problematyki dotyczyło wystąpienie L. L u d o r o w s k i e g o (UMCS). W referacie pt. "Bohdana Chmielnickiego trzy konterfekty powieściowe: T.T. Jeża, H. Sienkiewicza, J.I. Kraszewskiego" podjął on próbę strukturalnej eksplikacji "triady nawiązań, odrzuceń, przewartościowań". Literacki portret bohatera z powieści Jeża ("Burzliwa chwila") ujął w formu-

ię: "prywatno-personalna perspektywa historii". Chmielnickiego z "Ogniem i mieczem" Sienkiewicza widział w "historycznych ro-
lach". "Bezwyglądowym" i "augmentatywnym" portretem nazwał
kreację Chmiela w powieści Kraszewskiego "Boży gniew".

Proza Kraszewskiego była również tematem wystąpienia
T. B u j n i c k i e g o (UJ) pt. "Historyczna powieść episto-
larna »Rzym za Nerona« J.I. Kraszewskiego". Poetykę utworu Kra-
szewskiego analizował autor przez pryzmat tradycji powieści
historycznej i epistolarnej. Struktura powieści w listach -
według Bujnickiego - jest zauważalna w dziele Kraszewskiego,
pozbawionym jednak implikacji światopoglądowych oświeceniowej
powieści epistolarnej.

O prof. W. Danku ("Wincenty Danek jako badacz życia i
twórczości J.I. Kraszewskiego"), zmarłym przed dziesięcioma
laty rektorze krakowskiej WSP, mówił J.Z. B i a ł e k (WSP
Kraków). Dla ogarnięcia refleksją badawczą dorobku Kraszewskie-
go i właściwej jego oceny konieczne jest uwzględnienie poglą-
dów krytycznoliterackich autora "Starej baśni", jego korespon-
dencji itd. - postulował Wincenty Danek. Stąd też tyle uwagi w
swoich pracach poświęcił biografii, bibliografii, planom wydaw-
niczym dzieł Kraszewskiego, jego działalności pozaliterackiej.
Referent omówił chronologicznie studia, rozprawy i monografie
Danka o Kraszewskim.

T. B u d r e w i c z (WSP Kraków) przedstawił referat pt.
"Poglądy J.I. Kraszewskiego na styl". Analizując publicystykę
i recenzje twórcy "Bröhl", doszedł autor do wniosku, że zapa-
trywania Kraszewskiego dotyczące stylu formowały się na pożywe
myślowej romantyzmu, a w polemice z klasycystycznymi przeświad-
czeniami na ten temat. Jedność treści z formą - to naczelna
idea Kraszewskiego. W terminologii nie był on precyzyjny: styl

utożsamiał z fizjonomią, a niekiedy z pojęciem smaku. Istotny jest kontekst "narodowości" i "funkcji społecznych" literatury. Styl w ujęciu Kraszewskiego to formuła przekazu zgodnego z "przedmiotem", ale zorientowanego na "odbiorcę".

M. T a t a r, a (UJ) w referacie pt. "Pothos i mania w »Ulanie« J.I. Kraszewskiego" objaśniał zadziwiająco na tle czasu powstania "Ulany" psychologiczną warstwę osnutego na motywie "miłości pańskiej" utworu. Pothos (pożądanie) i mania (namiętność) to dwa sposoby przeżywania. Posługując się tymi określeniami referent tłumaczył zgoła nieromantyczną postawę szlacheckiego bohatera i chłopki Ulany. Wg autora jest to pierwsza erotyczna powieść o kobiecie.

Kolejnym wystąpieniem w popołudniowej części drugiego dnia obrad był referat M. J a n k o w i a k a (WSP Bydgoszcz), zatytułowany "Kunszt powieściowej ironii (»Pamiętnik panicza« i »Dziennik Serafiny«)". Obydwa teksty analizował referent przez pryzmat estetyki romantycznej i współczesnej ironiologii. Dostrzegł w nich umiejętne posługiwanie się konwencjonalną ironią retoryczną, używanie technik erystycznych, ale także stwierdził, że można je czytać jak nowoczesną powieść, z narratorem pierwszoosobowym, niewierzytelnym i zawodnym.

E. I h n a t o w i c z (UW) omówiła w referacie "Według powieści »Chata za wsią«" teatralne adaptacje tej powieści, dokonane m.in. przez G. Zapolską, Z. Mellerową, J.K. Galasiewiczą. Adaptacje te (sceniczne i muzyczne) rażą sztucznością, cechuje je zachwianie fabularności.

T. Z i e n k i e w i c z (WSP Olsztyn) wygłosił referat pt. "J.I. Kraszewski i Kijów. (Zagadnienia związków z Kijowem i recepcji twórczości w latach 1876-1914)". W wystąpieniu referent skupił uwagę na inscenizacjach dramatów Kraszewskiego. Mó-

wił też o druku jego powieści w Kijowie i o opublikowaniu dzieł Kraszewskiego w prasie rosyjskiej i ukraińskiej.

Referatem "Historia recepcji dzieł J.I. Kraszewskiego wśród mieszkańców zaboru pruskiego 1840-1914" rozpoczął obrady w trzecim dniu sesji A. S t a n i s z e w s k i (WSP Olsztyn). Penetrując czasopiśmiennictwo tego regionu, referent ukazał duży zasięg terytorialny i merytoryczny recepcji twórczości pisarza. Utwory Kraszewskiego odbierano nieomal jako dzieła wieszczce, on zaś sam uznawany był za wzór postawy moralnej.

H. B u r s z t y Ń s k a (WSP Kraków) przedstawiła referat pt. "Z zagadnień twórczości poetyckiej J.I. Kraszewskiego". Biorąc za przedmiot analizy wydanie "Poezji" z roku 1843, zauważyła autorka ich nierówny poziom artystyczny, dużo epigonizmu, zwłaszcza w opracowaniu wątku miłosnego. Patronowali Kraszewskiemu-poecie W. Scott i G. Byron. Nie wypracował on własnych środków wyrazu, łączył relikty sentymentalizmu z naśladownictwem romantyzmu. W "poezji dziejów" kontynuował wzorzec liryki sprzed 1831 r. Ciekawiej wyglądają utwory dotyczące tematu: człowiek a świat.

"Krytycznoteatralna recepcja dramatów J.I. Kraszewskiego w okresie Młodej Polski" - taki był tytuł wystąpienia K. G a j d y (WSP Kraków). Semantykę wypowiedzi odnotowanych po wystawieniach utworów dramatycznych Kraszewskiego analizował on pod kątem stylu i retoryki, zwłaszcza w zakresie składni i słownictwa. Teatralne recenzje z inscenizowanych sztuk Kraszewskiego nie odbiegają od typowych dla młodopolskiej krytyki form wyrażania stosunku do objaśnianego przedmiotu (nadmiar patetycznej frazeologii, niedostatek skojarzeń przestrzennego urządzenia sceny). W przekroju zaś repertuarowym - spóźniona rewaloryzacja swoiście narodowych wartości niektórych sztuk autora

"Miodu kasztelańskiego".

J. W a l i g ó r a (WSP Kraków) przedstawił referat "Nad tomem »Utworów dramatycznych« J.I. Kraszewskiego". "Relaksowy" stosunek Kraszewskiego do własnych dramatów zaważył na ich poecie. Nie mają one szczególnych zalet. Pisane najczęściej doraźnie (zapotrzebowanie teatrów), odznaczają się epicką prezentacją wybranych zdarzeń. Najwartościowsze wydają się komedie kontuszowe, zbliżone do gawędy szlacheckiej, Pierwiastki sentymentalne i bajroniczne w zamkniętym kręgu świata szlacheckiego nie świadczą o ich oryginalności. Nośnikiem komizmu w omawianych utworach jest głównie słowo (antytezy, kontaminacje, zestawienia imion własnych z nazwami pospolitymi). Rzadkim chwytym są pozasłowne środki ekspresji.

W referacie "Kraszewski w świetle »Dzienników« Żeromskiego" B. K u b i c k a - C z e k a j (WSP Częstochowa) zajęła się wpływem Kraszewskiego na autora "Popiołów". Żeromski cenił w Kraszewskim rozległość tematyki jego utworów. Często do nich powracał, chociaż miał świadomość, że nie był to pisarz, którego warto by naśladować.

K. H a n d k e (UW) mówiła "O regionalizmach w polszczyźnie »Wspomnień Wołynia, Polesia i Litwy« J.I. Kraszewskiego". Celem jej badań było określenie historyczno-geograficzne regionalizmów oraz ustalenie ich rzecztywistej regionalności. Na podstawie wielokrotnych porównań (poziomych i pionowych), a także z perspektywy paraleli, autorka wyodrębniła w tekście Kraszewskiego regionalizmy właściwe, frekwencyjne i etniczne. W konkluzji stwierdziła znikomość cech systemowych, które w zakresie regionalizmów można by uznać za typowe dla języka kresów wschodnich.

"Archaizmy językowe w dziełach J.I. Kraszewskiego z lat

1838-1859" - to temat referatu A. P i h a n (UAM). Wyodrębniła ona grupę archaizmów stylizacyjnych i archaizmów złoża własnego. Stosunek liczby spostrzeżeń do liczby przeprowadzonych prób wyraża przewagę archaizmów leksykalnych. Określiła też autorka przykłady i frekwencję archaizmów morfologicznych oraz fleksyjnych.

Badania językoznawcze były również treścią referatu E. K o n i u s z (WSP Kielce) pt. "Elementy kresowe w języku »Listów do rodziny« 1820-1863 J.I. Kraszewskiego". Pod względem języka i stylu listy są zróżnicowane. Widać w nich ślady stylizacji, nierzadko chybionej. Ilość i jakość elementów kresowych w gramatyce i słownictwie listów, nie odbiega zbyt od porównywalnych tekstów prozatorskich Kraszewskiego. Liczne są rutenizmy, jeszcze liczniejsze, nawet w stosunku do powieści, rusycyzmy (tych mniej jest w listach pisanych z Warszawy).

"Znaczenie ognia i słońca w »Starej baśni« J.I. Kraszewskiego" analizowała H. K r z y ż a k (WSP Kraków), która tłumaczyła archetypiczność baśniowej warstwy utworu. Badając różne warianty symboliki ognia i słońca, wskazała, że motywy te - organizując odpowiednio pole tematyczne, dobrze służą interpretowaniu kultury duchowej Słowian.

Jako ostatnia referat wygłosiła H. K i c i a n k a - C z a p e l s k a (Kraków). W odczycie pt. "J.I. Kraszewski - artysta, kolekcjoner, muzeolog i krytyk sztuki" przedstawiła rezultaty poszukiwań pozaliterackiej działalności pisarza (akwaforty, malarstwo olejne i akwarelowe, rysunki i szkice). Plastyczna twórczość Kraszewskiego jest eklektyczna i bardzo zróżnicowana. Kraszewski był także propagatorem zbieractwa amatorskiego.

Oceny i zamknięcia sesji, której towarzyszyła ożywiona i

rzeczowa dyskusja, dokonał prof. S. Burkot, uwydatniając szczególnie wartość studiów odsłaniających nieznane dotąd obszary kulturotwórczej działalności Kraszewskiego.

Kazimierz Gajda

"W ŚWIECIE LITERATURY ROMANTYCZNEJ"

13-14 kwietnia 1987

W Wyższej Szkole Pedagogicznej w Zielonej Górze odbyła się ogólnopolska sesja z okazji 100-lecia istnienia Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. Sesję pt. "W świecie literatury romantycznej" zorganizował Zakład Historii i Teorii Literatury Instytutu Filologii Polskiej WSP oraz Lubuskie Towarzystwo Naukowe przy współudziale oddziału Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza w Zielonej Górze.

W pierwszym dniu obrad po oficjalnym otwarciu sesji, dokonany przez rektora WSP, doc. K. Bartkiewicza, głos zabrał B. Z a k r z e w s k i (UWr.), wygłaszając referat "Eros w »Panu Tadeuszu«". W referacie wykazano związki "Pana Tadeusza" z farsą komediową i romansem awanturniczym oraz zwrócono uwagę na bagatelizowane przez niektórych komentatorów motywy erotyczne.

Autor kolejnego referatu, zatytułowanego "Wiersze Mickiewicza z paryskiego autografu »nr 38«", S. M a k o w a k i (UW) przedstawił w swoim wystąpieniu trzy utwory, dokonując jednocześnie ich interpretacji ze względu na przemiany światopoglądu Mickiewicza (kryzys romantycznego poety i romantycznego indywidualizmu) oraz sytuując je na płaszczyźnie poeta - społecz-